

Kirja-arvio

Erkki Karvonen

Kolme journalistipolvea, kolme erilaista julkisuuskulttuuria

Kantola, Anu (2011) (toim.). *Hetken hallitsijat. Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus, 229 s.

► Teos pohjautuu tutkimusprojektiin, jossa selvitettiin vuosina 2008–2011 vellonutta suurta ja pitkäkestoista suomalaista vaalirahaskandaalia. ”Pian projektin käynnistyttyä kävi selväksi, että skandaalin ymmärtämiseksi oli muodostettava käsitys myös laajemmasta historiallisesta taustasta”, kirjoittavat tekijät Anu Kantola, Salli Hakala, Juho Vesa ja Jari Väliiveronon työn esipuheessa. Näin myös tapahtui: kirjassa esitetään suurella sosiologisella pensselillä maalattuna Suomen julkisuuskulttuurin muutos toisesta maailmansodasta nykyaikaan (sanaa ”julkisuuskulttuuri” ei työssä tosin käytetä; termistä ks. Saarenmaa 2010). Tämän suuren kuvan hahmottaminen onkin kirjan keskeinen ansio. Teoksen mukaan toimituksessa voi aiheen käsittelystä vääntää kättä kolme eri kulttuurin sisäistänyttä toimittajien sukupolvea.

Teoksen ensimmäinen luku kuvaa julkisen elämän muutosta Suomessa, toisessa luvussa selvitetään eliittejä koskevat skandaalit 1970-luvulta 2000-luvulle; kolmannessa luvussa kuvataan vaalirahaskandaali. Neljännessä luvussa kuvataan haastateltujen erikäisten poliitikkojen käsityksiä julkisuuden muutoksista, viidennessä samaa muutosta on kysytty eri sukupolvia edustavilta toimittajilta. Kuudes luku tutkii kansalaisten näkemyksiä vaalirahakohusta mielipidetiedustelujen ja internetin keskustelujen pohjalta, seitsemännessä luvussa teoksen tulokset kootaan yhteen ja mietitään miten julkisuuden muu-

toksia pitäisi tulkita. Näin laaja tietomäärä on saatu ihmeen selkeästi, yhtenäisesti ja tiiviisti esitettyä kirjassa, mikä kertonee teoksen toimittajan kapellimestarin taidoista.

Kirjan selkeyttä edistää Suomen julkisuuskulttuurin kehityksen jakaminen kolmeen vaiheeseen; myös näiden kulttuurien eroja tiivistävät kuvat auttavat lukijaa hahmottamisessa. Jako vaiheisiin tuntuu toimivalta. Varhaisinta julkisuuden vaihetta 1955–1980 tekijät nimittävät *korkeaksi moderniksi*, toinen vaihe 1980–2000 on *notkistuva moderni* ja historiallisesti uusin vaihe (2000–) on *notkea moderni*.

Termit viittaavat sosiologi Zygmunt Baumanin, joka on viimeaikaisessa tuotannossaan puhunut notkeasta modernista (*liquid modernity*) postmodernin sijaan. Uuden vaiheen metaforana notkeus kuvaa tilannetta, jossa millään ei ole jäykkää kiinteää olomuotoa, vaan kaikki tuntuu olevan nesteellä juoksevaa ja muotoutuu alituisen uudenlaiseksi. Kaikki on hetkellistä, väliaikaista, sitoutuminen höltyy, irrallisuus ja turvattomuus lisääntyvät. Yksilöillä on periaatteessa rannattoman paljon vaihtoehtoja toteuttaa omaa yksilöllistä projektiaan – ja ahdistua tästä irrallisuudesta sekä oman onnensa seppänä olemisen vaikeudesta. Kaiken kaikkiaan notkea moderni on merkinnyt yksilöllisen minän tuloa kaiken keskipisteeksi, instituutioihin sitoutumisen löystymistä sekä auktoriteettien ja hierarkioiden murentumista.

Varhaisempi korkea moderni liittyy aikaan jolloin fordistiseksi kutsuttu teollinen tuotantotapa oli vallalla. Organisoitumisen mallina oli kone. Byrokraattisuus, korkeat hierarkiat ja sääntely kuuluivat kuvaan. Tällainen industrialismi oli kuitenkin liian kankealiikkeistä kestämään joustavammin ja keveämmin organisoituja kilpailijoita kriisitilanteessa, joten fordismen korvasi uusi notkeampi jälkiteollinen tuotantotapa. Korkeiden hierarkioiden tilalle ovat tulleet matalat (*flat*) organisaatiot, verkostot ja projektit, jotka voivat ketterästi organisoitua uusien vaatimusten mukaisiksi. Korkean vastakohtana voisikin ehkä puhua myös ”matalasta modernista”.

Kantolan ja kumppaneiden soveltamassa baumanlaisessa teoriassa toisen maailmansodan jälkeinen korkea moderni Suomi oli raskaan teollisuuden mukaisesti järjestetty byrokraatia, jossa auktoriteetit (kuten poliitikot ja asiantuntijat) olivat korkeita ja puhuivat kateederilta arvovaltaisesti alamaisille. Julkisuus oli hallittavissa – poliitikot pystyivät sitä hallitsemaan, kiitos sen, että media oli poliitikan talutushihnassa. Rauhallisuus, arvokkuus, juhlavuus kuuluivat asiaan. Eliitti, poliitikot ja journalistit olivat samaa sisäpiiriä, eikä omaa pesää pitänyt liata. Elettiin järjestelmäpoliitikan aikaa jota leimasi konsensushakuisuus ja eliittikeskeisyys (vrt. Herkman 2011).

Kirjassa esitetään, että eri journalisti- ja poliitikkosukupolvet ovat omaksuneet oman aikansa julkisuuskulttuurin. Onko ideana siis, että kukin journalisti tai poliitikko nuoruuden herkkyydessään omaksuu tietyn tyylin ja säilyttää sen myöhemminkin elämässään, kuten tiedetään musiikkimaun suhteen tapahtuvan? Mutta eivätkö arvostukset voi muuttua ajan myötä? Tämä sisäistämisen ja sosialisointin problematiikka jäi mietittävään.

Kirjan tekijät hahmottavat journalistien haastatteluista vanhimman sukupolven, joka sisäisti korkea modernin julkisuuskulttuurin. Korkean modernin journalistiseen eetokseen on kuulunut asiallisuus, herrasmiesmäisyys, hyvä harkinta, yhteiskunnallisen merkittävyyden painottaminen, vakiintuneet lähdesuhteet sekä kriittinen suhtautuminen viihteelli-

syyteen, skandaaleihin, yksityiselämän repositeluun.

Notkistuvan modernin julkisuuskulttuurissa (1980–2000) uransa aloittaneet journalistit ja poliitikot omaksuivat aikaisempaan nähden ammattimaisemman asenteen. Toimittajapuolella tämä tarkoitti riippumattomuuden ihanteen vahvistamista ja median poliittisten kytkösten heikentymistä, mikä merkitsi vahvistuvaa vallan vahtikoiran roolia ja median sanelemaa julkisuuden agenda - eli journalistien valta kasvoi. Tämä poliitikkojen toimintaa haastava kehitys tunnetaan myös mediotutkimuksesta (ks. esim. Kunelius ym. 2009). Kuitenkin asiakeskeisyys säilyi journalistisissa, vaikka poliitikkojen persoonaa koskeva julkisuus lisääntyikin esimerkiksi aikauslehdissä (vrt. Railo 2011).

Uusin julkisuuskulttuurin vaihe, *notkea moderni* alkoi tekijöiden mukaan suunnilleen 2000-luvun alusta ja sen arvoihin sosiaalistui 1960-luvun lopulla ja sen jälkeen syntyneiden toimittajien ja poliitikkojen sukupolvi. Tähän vaiheeseen kuuluu mm. verkkojulkisuuksien nousu, jatkuva kova markkinalähtöinen kilpailu uutisista, vaatimus poliitikkojen elämän läpinäkyvyydestä, moraalipaniikit, mediavetoiset skandaalit ja media skandaalikoneena.

Skandaalikone viittaa siihen, että mediasysteemi tuottaa skandaaleja kuin liukuhihnalta. ”Skandaalikoneen toiminta on usein melkein automaattista, joten kerran käynnistyttyään sitä on vaikea enää pysäyttää” (s. 176). Skandaali tuhoaa helposti kohteena olevan toimijan tai organisaation maineen eli luottamuspääoman ja henkilövaihdokset käyvät välttämättömiksi. On myös mahdollista, että median itsensäkin maine ja luottamus yleisön keskuudessa tarveltyy, jos median koetaan toimivan väärin.

Nyky-yhteiskunnassa sosiaalinen media tai web 2.0 mahdollistaa ennennäkemättömän viestinnän demokraattisuuden lisääntymisen: kuka tahansa voi saada mielipiteensä kuuluviin olemattomilla kustannuksilla. Pienikin joukko voi päihittää suuren organisaation tiedottamisessa: näin kävi sikainfluenssan suhteen, kun rokotuskriittiset sivustot osoi-

tautuivat suosituimmiksi kuin THL:n viralliset sivustot. Näin auktoriteetit ja hierarkiat ovat kyseenalaistuneet. Toimittajat sen paremmin kuin poliitikotkaan eivät enää hallitse julkisuutta entisenlaisina portinvartijoina.

Notkean modernin toimittajat kilpailevat ihmislähtöisyydessä iltapäivälehtien ja aikakauslehtien kanssa. Nopeus on ankaran markkinakilpailun oloissa pakollista ja vaieta ei voi, sillä kilpailija julkaisee asian kuitenkin. Skandaalit nähdään välineenä epäkohtien paljastamiselle ja poistamiselle. Syntyvä kohu ja keskustelu johtavat siihen, että väärinkäytösten tekijät joutuvat parantamaan tapansa. Julkisen huomion kohteeksi päivänvaloon tuominen onkin toimiva keino parantaa maailmaa. Esimerkkinä vaikkapa uskonnollisen yhteisön pedofiliatapaukset, Intian lääketehaiden piittaamaton antibioottien syyttäminen luontoon, työpaikkakiusaamiset ja sukupuolisen ahdistelun kulttuuri. Ilman journalistista valvontaa ja paljastuksia muutosta ei helpolla tule.

Toisaalta kirjassa huomataan myös notkean julkisuuden kääntöpuolet. Nykyisessä julkisuuskulttuurissa skandaalin muottiin sovitellaan vähäpätöisiäkin tapauksia ja mittasuhteet hämärtyvät helposti. Syntyy helposti moraalipaniikkeja tai kohuja, joissa pienet asiat paisuvat suuriksi ja vievät tilaa asijulkisuudelta. Poliittisia kannanottoja välttelevät toimittajat hakevat skandaalin syyn usein moraalista ja rakentavat näyttäviä moraalisia tai moralistisia draamoja.

Yhtäältä yhteiskunta on tavallisten ihmisten osalta muuttunut vapaamieliseksi, niin että jokaisella yksilöllä on notkeassa modernissa vapaus rakentaa omanlaisensa elämä. Niinpä halveksuen nimitetään ”moralistiksi” sellaista henkilöä, joka puuttuu toisten elämään ja haluaa määrätä toisten elämäntavoista tai paheksuu niitä. Toisaalta samaan aikaan poliitikkoihin sovelletaankin ankaria yksityiselämän norminmukaisuuden ja nuhteettomuuden vaatimuksia eli asetelma on kaksinaismoraalinen tai tekopyhä. ”... (V)oi olla ongelmallista, jos poliittinen elämä muuttuu sellaiseksi, ettei sinne astuttuaan enää voi elää yksityistä elämää. Poliitiikan muutenkin

heikentynyttä vetovoimaa tuskin lisää se, että julkinen kontrolli kohdistuu asioihin, joilla ei ole mitään tekemistä itse politiikan kanssa.” (s. 177)

On ehdottomasti hyvä, että politiikan instituutit ja käytännöt ovat mahdollisimman läpinäkyviä, julkisia. Sen sijaan on ongelmallisempaa vaatia poliitikkojen yksityiselämän läpinäkyvyyttä, siinä kun mennään helposti pelkkään tirkistelyyn ja juoruiluun. Yksityselämää koskevassa uutisoinnissa nuoren polven journalistit voivat saada toimituksissa vastaansa vanhemman polven asialähtoisemmän toimittajakunnan. Toimitusten sisäiset linjerimielisyydet ovat tulleet esiin myös vaikkapa Mari K. Niemen (2009) journalistihaastatteluissa. Intiimin poliitikasta ja skandaalien yhteiskunnallisesta merkityksestä ovat kirjoittaneet mm. Laura Juntunen ja Esa Väliverronen (2009); kulttuurin ja politiikan skandaaleja käsitellään myös teoksessa Dahlgren ym. (2011). Poliitikkojen yksityiselämästä ”median suurennuslasissa”, esimerkkinä Tanja Karpela, olen kirjoittanut itsekin (Karvonen 2011).

Mutta *Hetken hallitsijat* -kirjan kohteena ei olekaan seksiskandaali vaan ehta taloudellinen ja poliittinen skandaali, vaalirahakohu. Vanhemmat toimittajapolvetkin saattoivat yhtyä tähän sotaan, sillä siinä oli aivan ilmeisesti kyse yhteiskunnallisesti merkittävästä epäkohdasta, politiikan korruptiosta, eikä mistään juorujulkisuudesta. Eräänlaista ”notkeutta” on muuten herrojen ”seteliselkäränkaisuuskin” (Veikko Vennamo). Vaalirahoituksen epäkohdat olivat vallan vahtijaksi itsensä mieltäville journalisteille legitiimi ristiretken kohde.

Tosin tämäkin kohu paisui suhteettoman suureksi verrattuna rahasummien pienuuteen, katsovat teoksessa haastatellut toimittajatkin. Kohun tarkoittamattomia sivuvaikutuksia saattoivat olla keskustapuolueen syvä vaalitappio ja perussuomalaisen ennennäkemättömän voimakas nousu. Lopputulos oli kuitenkin sikäli hyvä, että kehiteltiin entistä läpinäkyvämpi vaalirahoituksen järjestelmä. Vaalirahaskandaali on kirjassa selostettu tarkasti ja selkeästi.

Vaalirahakohu syvensi politiikkaa kohtaan tunnettua epäluottamusta: tekijöiden kyselytutkimuksessa 70 prosenttia kertoi luottamuksensa politiikkaan vähentyneen. Kyselyn mukaan neljä viidestä ei hyväksynyt poliitikkojen ja puolueiden toimintaa vaaliraha-asioissa. Kriittisyyttä ilmeni erityisesti niissä kansanosissa, joissa kiinnostus politiikkaan jo ennestään oli vähäisempää. Yhä useampi jätti äänestämättä tai äänesti protestiluontoisesti. Kansalaiset olivat kriittisiä myös mediaa kohtaan. Erityisesti keskustan ja kokoomuksen kannattajat moittivat mediaa liiasta uutisoinnista ja sensaatiohakuisuudesta, perussuomalaisten kannattajat taas kaipasivat jopa lisää uutisointia vaaliraharötöksistä. Poliitiikkaa ja mediaa kohtaan tunnetun luottamuksen väheneminen on myös tuoreen *European Journal of Communication* -journalin teemanumeron (March 2012) aiheena.

Hetken hallitsijat antaa vaalirahakohusta erinomaiset tiedot, perusteellisesti konstekstualisoituna. Tuo kontekstualisointi ja erilaisen julkisuuskuultuurien hahmottaminen ovat varmaan pitemmällä tähtäimellä työn kestäväntä antia. Monet uuden julkisuuden piirteet, kuten skandaalit, on jo aiemmin tuotu esiin muussa tutkimuksessa, josta olen nostanut edellä esiin joitakin esimerkkejä. Työn ansiona on myös, että julkisuuskuultuureja katsellaan ”monenlaisten linssien” läpi (s. 12), niin että niiden sekä hyvät että huonot puolet tulevat esiin. Tutkimus on vahvasti teorialähtöinen. Lukija jää vähän vajaalle informaatiolle siitä missä määrin eri julkisen elämän tyylit nousevat empiirisestä aineistosta ja missä määrin teoria on sanellut tulkintaa. Mutta kaiken kaikkiaan kyseessä on hyvinkin antoisa kontribuutio aiheeseen.

Kirjallisuus

- Dahlgren, Susanne; Kivistö, Sari; Paasonen, Susanna (toim.) (2011). *Skandaali!: suomalaisen taiteen ja politiikan mediakohut*. Helsinki: Helsinki-kirjat.
- Herkman, Juha (2011). *Politiikka ja mediajulkisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Juntunen, Laura & Väliverronen, Esa (2009). Intiimin politiikka ja skandaalin yhteiskunnallinen merkitys. Teoksessa: Esa Väliverronen (toim.). *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Karvonen, Erkki (2011). Julkispoliittikko median suurennuslasissa. Teoksessa Koivunen, Anu; Lehtonen, Mikko (toim.). *Kuinka meitä kutsutaan? Kulttuuriset merkityskamppailut nyky-Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 187–218
- Kunelius, Risto; Noppari, Elina; Reunanen, Esa (2009). *Media vallan verkoissa*. Journalismin tutkimusyksikkö. Julkaisuja Sarja A 112/2009. Tampere: Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos.
- Niemi, Mari K. (2009). Kohu- ja skandaalijournalismi moraalien ja moralismin keväessä. Teoksessa Pernaa, Ville; Niemi, Mari K.; Pitkänen, Ville (toim.). *Politiikan journalismin tila Suomessa*. Turku: Kirja-Aurora, 179–228.
- Railo, Erka (2011). *Henkilökohtainen on poliittista. Neuvottelu politiikan sukupuolittuneesta työnjaosta Annan Julkaisemissa poliitikkojen henkilökuissa vuosina 1975–2005*. Annales Universitatis Turkuensis C 130. Turku: Turun yliopisto.
- Saarenmaa, Laura (2010). *Intiimin äänet. Julkisuuskuultuurin muutos suomalaisissa ajanvietelehdissä 1961–1975*. Tampere: Tampere University Press.